

عوامل مؤثر در تعیین محتوا و حجم کتابهای درسی تعلیمات اجتماعی دوره راهنمایی تحصیلی

معرفی مقاله

پژوهش از: فرج اله فرنودیان

این مقاله خلاصه‌ای از کار پژوهشی نویسنده می‌باشد که به عنوان پایان نامه دوره کارشناسی ارشد (فوق لیسانس) در رشته برنامه‌ریزی درسی دانشگاه تربیت معلم تهران و به راهنمایی آقای دکتر علیرضا کیامنش در تاریخ تیرماه ۱۳۶۸ انجام یافته است. در این مقاله پژوهشگر ابتدا در مقدمه‌ای کوتاه نقش و اهمیت برنامه‌ریزی و تألیف کتابهای درسی در نظام آموزش و پرورش ایران را مورد بررسی قرار می‌دهد، آنگاه ضمن ارائه روش کار خود و نحوه اجرای پژوهش به نتایج حاصل از آن می‌پردازد. در پایان پیشنهادهایی را جهت بهبود و اصلاح برنامه و محتوای کتابهای تعلیمات اجتماعی دوره راهنمایی ارائه می‌کند.

این پژوهش با استفاده از روشهای مطالعه کتابخانه‌ای و اجرای پرسشنامه در مورد ۳۲۰ نفر از دبیران تعلیمات اجتماعی ۸ منطقه از مناطق بیست‌گانه تهران و ۷ نفر از کارشناسان برنامه‌ریزی و تألیف کتابهای تعلیمات اجتماعی صورت گرفته است. عوامل مؤثر در تعیین محتوا و حجم کتابهای درسی از دیدگاه برنامه‌ریزی درسی و کارشناسان برنامه‌ریزی، وضعیت موجود کتابهای یاد شده از دیدگاه برنامه‌ریزی درسی و معیارهای مربوط به تعیین و سازماندهی محتوا و مشکلات اجرایی دبیران در تدریس آنها در این بررسی ارائه شده است.

کتاب درسی یکی از مهمترین مراجع و منابع یادگیری دانش‌آموزان در نظام کنونی آموزش و پرورش کشور محسوب می‌شود. به عبارت دیگر در کشور ایران بیشتر فعالیتهای آموزشی در چارچوب کتاب درسی صورت می‌گیرد. از آن جمله:

۱ - تدارک مجموعه‌ای از فرصتهای یادگیری جهت تحقق بخشیدن به هدفهای کلی و جزئی آموزش و پرورش از طریق محتوای کتاب امکان پذیر است.

۲ - در تمام کشور برای هر ماده درسی در هر پایه تحصیلی یک کتاب درسی تألیف و توزیع می‌شود.

۳ - معلمان فعالیتهای خود را بر محور کتاب درسی متمرکز می‌سازند.

۴ - هر دانش‌آموز ملزم به خواندن و فهمیدن کتابی است که از مرکز برنامه‌معرفی می‌شود.

۵ - امتحان و ارزشیابی محدود به مطالب و محتوای کتاب درسی است.

۶ - ...

با توجه به موارد فوق و بسیاری موارد دیگر که ذکر همه آنها خارج از حوصله این نوشتار است، کتاب درسی از اهمیت ویژه‌ای در آموزش و پرورش کشور برخوردار است. معلمان ناگزیرند که تمام فعالیتهای خود را بر محور کتاب درسی متمرکز سازند و در جهت تحقق اهداف پیش‌بینی شده در کتاب، جریان یادگیری دانش‌آموزان را هدایت نمایند. بنابراین به منظور بسط و گسترش قلمروی تجارب و فعالیتهای یادگیری دانش‌آموزان کتابهای درسی باید بر اساس موازین برنامه ریزی درسی تهیه و تدوین شود. زیرا آنچه امروزه در مؤسسات آموزشی بسیاری از کشورها مطرح است برنامه‌ریزی به منظور جهت دادن به فعالیتهای یادگیری دانش‌آموزان است. در این معنا «برنامه‌ریزی درسی عبارت از فراهم ساختن فرصتهای یادگیری جهت ایجاد تغییرات مطلوب در دانش‌آموزان و ارزشیابی میزان تغییرات صورت یافته است».

آنچه که از تعریف بالا استنباط می‌شود این است که عواملی چون: کتاب، معلم، مدرسه، دانش‌آموز، مدیریت، روش تدریس، فضای آموزشی، خانواده، تجارب یادگیری، ارزشیابی و... باید در برنامه ریزی درسی مورد توجه قرار گیرند. همانطور که بیان گردید در آموزش و پرورش ایران محتوای کتاب درسی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، زیرا کتاب درسی کاراکتر عوامل ذکر شده در برنامه‌ریزی درسی را برعهده دارد.

یکی از مراحل اساسی در طراحی و تنظیم برنامه‌های درسی مدارس، انتخاب محتوای برنامه درسی است، و اصطلاح محتوای برنامه درسی می‌تواند به عنوان دانش، اطلاعات، مهارتها، گرایشها و ارزشیابی توصیف شود که به منظور تحقق هدفهای مورد نظر باید به وسیله

دانش‌آموزان فرا گرفته شود.

شواهد موجود کم و بیش نشان می‌دهد که کاستی‌ها و ناهماهنگی‌های متعددی در ارتباط با محتوای کتابهای درسی از آن جمله محتوای کتابهای تعلیمات اجتماعی دوره راهنمایی وجود دارد. لذا بررسی این کاستی‌ها و شناخت علمی ناظر بر تهیه محتوای درسی به عنوان یک ضرورت مورد توجه قرار گرفت. نتایج حاصل از این بررسی می‌تواند توسط کارشناسان برنامه‌ریزی و مؤلفان کتابهای تعلیمات اجتماعی مورد استفاده قرار گیرد:

۱ - علت انتخاب موضوع تحقیق:

۱-۱ - اهمیت و نقش کتاب درسی در نظام متمرکز آموزش و پرورش کشور ایران.

۲-۱ - اهمیت و نقش درس تعلیمات اجتماعی در اجتماعی شدن دانش‌آموز و مشکلات مربوط به برنامه‌ریزی درس تعلیمات اجتماعی.

۳-۱ - اعلام نیاز و پیشنهاد موضوع از طرف دفتر تحقیقات و برنامه‌ریزی و تألیف کتابهای درسی.

۴-۱ - زمینه شغلی و ارتباط مستقیم موضوع با رشته تحصیلی محقق.

۲ - هدفهای تحقیق:

۱-۲ - شناخت اصول و معیارهای برنامه‌ریزی درسی مؤثر در انتخاب و سازماندهی محتوا و حجم کتابهای درسی.

۲-۲ - شناخت اصول و معیارهایی که مؤلفان و کارشناسان کتب درسی تعلیمات اجتماعی دوره راهنمایی که عملاً در تألیف به کار می‌برند.

۳-۲ - آگاهی از نظرات معلمان نسبت به محتوا و حجم کتابهای تعلیمات اجتماعی دوره راهنمایی با توجه به متن تهیه شده.

۴-۲ - کمک به برنامه‌ریزان و مؤلفان کتب تعلیمات اجتماعی در جهت بهبود برنامه‌ها و محتوای این کتب.

۳ - سؤالی و ویژه تحقیق:

در این تحقیق محقق به دنبال آن بوده است تا برای هر یک از سؤالیهای زیر پاسخهای مناسبی پیدا کند:

۱-۳ - از دیدگاه برنامه‌ریزی درسی چه اصول و معیارهایی در تعیین محتوا و حجم کتب درسی مؤثرند؟

۲-۳ - از دیدگاه برنامه‌ریزان و مؤلفان کتابهای تعلیمات اجتماعی چه اصول و معیارهایی در تعیین محتوا و حجم کتابهای درسی مؤثرند؟

۳-۳ - آیا از دیدگاه معلمان که مجریان برنامه‌های درسی هستند محتوای کنونی تنظیم

شده منطبق با اصول و معیارهای برنامه‌ریزی درسی می‌باشد؟

۴ - آیا بین دیدگاه برنامه‌ریزان و مؤلفان کتابهای تعلیمات اجتماعی و دیدگاه معلمان کتابهای تعلیمات اجتماعی تفاوت وجود دارد؟

۵ - آیا در انتخاب و سازماندهی محتوای کتابهای تعلیمات اجتماعی واقعیتها و شرایط فیزیکی کلاسهای درس (توافق بین محیط کلاس و ضوابط برنامه‌ریزی درسی برای یک محیط مناسب آموزشی) در نظر گرفته شده است؟

۶ - آیا محتوای کتابهای تعلیمات اجتماعی با برنامه‌های تربیت معلم (شامل: ضمن خدمت معلمان و معلمانی که پس از اتمام دوره در مراکز تربیت معلم مسئولیت تدریس این کتابها را عهده‌دار می‌شوند) هماهنگی وجود دارد؟

۷ - آیا معلمان، در تدریس محتوای کتابهای تعلیمات اجتماعی دوره راهنمایی با مشکلات خاصی روبرو هستند؟

۴ - منابع داده‌ها:

۱ - ۴ - دبیران تعلیمات اجتماعی مناطق ۲۰ گانه تهران: در این مطالعه برای پرسشنامه مربوط به برنامه و محتوای کتاب تعلیمات اجتماعی ۵ منطقه و برای پرسشنامه مشکلات اجرایی دبیران در تدریس آنها ۳ منطقه به عنوان نمونه آماری با استفاده از روش نمونه‌گیری چندگانه انتخاب شده است.

۲ - ۴ - کارشناسان و مؤلفان کتابهای تعلیمات اجتماعی: به دلیل کم بودن تعداد کارشناسان و مؤلفان کتابهای تعلیمات اجتماعی نمونه‌گیری صورت نگرفت و ۷ نفر از آنها که در دسترس بودند شناسایی شده، و در تحقیق شرکت داده شدند.

۵ - روش جمع‌آوری اطلاعات:

برای جمع‌آوری اطلاعات از دو روش زیر استفاده شده است:

الف - مطالعه کتابخانه‌ای

اصول و معیارهای برنامه‌ریزی درسی مؤثر در انتخاب و سازماندهی محتوا و حجم کتابهای درسی از دیدگاه برنامه‌ریزی درسی، از طریق مطالعه کتابهای موجود، قابل دسترس در برنامه‌ریزی درسی و منابع مربوط به آن، مورد بررسی قرار گرفته است.

ب - روش پرسشنامه‌ای که در این قسمت از چهار پرسشنامه مختلف استفاده شده است:

۱ - اصول و معیارهایی که کارشناسان و مؤلفان برنامه‌ریزی درسی کتابهای تعلیمات اجتماعی دوره راهنمایی تحصیلی در تألیف به کار می‌برند، از طریق مراجعه مستقیم به کارشناسان و مؤلفان دفتر تحقیقات و برنامه‌ریزی و تألیف کتابهای درسی، توزیع پرسشنامه بین

آنان، جمع‌آوری شده است. از تعداد ۷ نفر کارشناس و مؤلف، فقط ۴ نفر به سوالات پرسشنامه پاسخ داده‌اند. اطلاعات لازم نیز از همین ۴ پرسشنامه استخراج شد.

۲ - آگاهی از نظر کارشناسان و مؤلفان کتابهای تعلیمات اجتماعی نسبت به متن تهیه شده:

اطلاعات لازم به وسیله پرسشنامه‌ای که بر مبنای اصول و معیارهای برنامه ریزی درسی مؤثر در انتخاب، سازماندهی محتوا و حجم کتابهای درسی تنظیم شده، مستقیماً در اختیار ۷ نفر قرار گرفته بود، جمع‌آوری شد. از ۷ نفر کارشناس و مؤلف، فقط ۵ نفر به سوالات پرسشنامه پاسخ داده‌اند که مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

۳ - آگاهی از نظرات معلمان تعلیمات اجتماعی نسبت به متن تهیه شده:

اطلاعات لازم به وسیله پرسشنامه‌ای که بر مبنای اصول و معیارهای برنامه‌ریزی درسی مؤثر در انتخاب، سازماندهی محتوا و حجم کتابهای درسی تنظیم شده، در اختیار ۲۰۰ نفر از معلمان نمونه مورد بررسی قرار گرفته بود، جمع‌آوری شد. از مجموع ۲۰۰، پرسشنامه ارسالی برای معلمان تنها ۱۳۵ پرسشنامه تکمیل شده برگشت داده شد که ۱۸ پرسشنامه به علت ناقص و مخدوش بودن حذف شد در نتیجه جمعاً ۱۱۷ پرسشنامه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

۴ - آگاهی از مشکلات اجرایی معلمان در تدریس کتابهای تعلیمات اجتماعی:

اطلاعات لازم به وسیله پرسشنامه‌ای که بر مبنای آن قسمت از عوامل مؤثر در انتخاب، سازماندهی محتوا و حجم کتابهای درسی که بیشتر می‌تواند در تدریس معلمان ایجاد مشکل کند، جمع‌آوری و تنظیم شد و جهت بررسی در اختیار ۱۲۰ نفر از معلمان نمونه قرار گرفت. از مجموع ۱۲۰ پرسشنامه ارسالی برای معلمان تنها ۹۷ پرسشنامه تکمیل و برگشت داده شد که ۶ پرسشنامه به علت ناقص و مخدوش بودن حذف گردید در نتیجه ۹۱ پرسشنامه مورد بررسی قرار گرفت.

۶ - روش آماری

اطلاعات جمع‌آوری شده با استفاده از جداولی که در بردارنده مقدار فراوانی، درصد و نوع پاسخ است، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. بدین ترتیب که اظهار نظر معلمان و کارشناسان ابتدا با استفاده از روشهای آمار توصیفی (فراوانی، درصد) مورد مقایسه و تجزیه و تحلیل توصیفی قرار گرفت. آنگاه به منظور بررسی احتمالی ارتباط بین مستغیرهای رشته تحصیلی، جنسیت و سابقه خدمت معلمان با عوامل مؤثر در برنامه و محتوای کتاب تعلیمات اجتماعی از آزمون مجذورکاری (χ^2) استفاده شده است.

یافته‌های حاصل از تحقیق:

اهم نتایج بدست آمده با توجه به سؤالهای مطرح شده در این تحقیق به شرح زیر می‌باشد.
الف: یافته‌های حاصل از مطالعه کتابخانه‌ای.

اصول و معیارها یا عواملی که در تعیین محتوا و حجم کتابهای درسی در دیدگاه برنامه‌ریزی مؤثرند، فهرست وار عبارتند از:

انتخاب محتوا با توجه به ساخت و ساختار رشته درسی (*)، قابل اهمیت بودن محتوا، اعتبار محتوا، مورد علاقه بودن محتوا، قابل یادگیری بودن محتوا، محتوا و ارتباط آن با آموزش مداوم دانش‌آموزان (محتوا پایه‌ای برای آموزش مداوم)، ارتباط محتوا با مسایل روز جامعه، ارتباط محتوا و میراث فرهنگی جامعه، محتوا و پرورش نگرش اجتماعی، ارتباط محتوا با فرصت مناسب برای فعالیتهای یادگیری چندگانه، سودمندی محتوا، جدول هدف و محتوا، ارتباط محتوا با ضوابط برنامه و محیط کلاس، ارتباط محتوا و مواد آموزشی، جمله‌بندی و طرز بیان محتوا، شیوه عرضه نمونه‌ای از مطالب محتوا، ارتباط محتوا و روش ارزشیابی، تناسب محتوا و حجم.

در منابع فارسی مربوط به برنامه‌ریزی درسی مطلبی در زمینه عوامل مؤثر در حجم محتوای کتاب درسی، عامل خاصی که جدا از عوامل مؤثر در انتخاب و تنظیم محتوای کتاب درسی باشد، بدست نیامد. به عبارت دیگر عوامل مؤثر در محتوای کتاب درسی از دیدگاه برنامه‌ریزی درسی، احتمالاً همان عوامل مؤثر در حجم محتوای کتاب هستند. یعنی محتوا و حجم جدا از یکدیگر نبوده، و نمی‌توان عامل متفاوتی برای آن مشخص نمود.

ب: یافته‌های حاصل از پرسشنامه باز برنامه‌ریزان (کارشناسان) و مؤلفان.

با توجه به این سؤال پرسشنامه به نظر شما چه عواملی در انتخاب محتوا و حجم کتابهای درسی مؤثر هستند، برنامه‌ریزان و مؤلفان کتاب، عوامل زیر را در تعیین محتوا و حجم کتابهای درسی تعلیمات اجتماعی مؤثر دانسته‌اند که فهرست وار عبارتند از:

* - برورن ساخت را به عنوان اصول سازمان و روشهای کشف موضوع درسی که بوجود آورنده آن رشته درسی است، می‌داند. (۱۷) شواب برای توصیف ساختار رشته درسی، سه مجموعه متمایز، ولی مربوط به هم را مورد توجه قرار می‌دهد.

الف - شیوه‌ای که دانش اندوخته شده در رشته درسی بر آن اساس سازمان یافته است.

ب - مجموعه مفاهیم اساسی که برای توصیف انواع پدیده‌ها در چارچوب یک رشته درسی (ماده درسی) به کار برده می‌شود.

ج - مجموعه روشها و قواعد اساسی مختص به یک رشته درسی که در چارچوب آن رشته، شواهد لازم را فراهم می‌کنند. به عبارت دیگر روش خاص بررسیهای علمی در آن رشته است. (۱۶)

ارتباط محتوا با هدفهای آموزشی، ارتباط محتوا با نیازهای جامعه، ارتباط محتوا با ساخت دانش، محتوا و شرایط و ویژگیهای دانش آموز، ارتباط محتوا با تجارب و فرصتهای یادگیری پیش بینی شده، ارتباط محتوا با ویژگیهای اجتماعی هر منطقه، ملموس بودن محتوا، ارتباط محتوا با میزان امکانات مالی و معنوی، ارتباط محتوا و مواد آموزشی مورد نیاز، توجه به نیازهای علمی و شغلی دانش آموزان با عنایت به نیازهای کشور، پیچیدگی و درجه انتزاع محتوا، ارتباط روش و محتوا و تعداد تصاویر کتاب.

ج: یافته‌های حاصل از پرسشنامه‌های مربوط به بررسی سه کتاب تعلیمات اجتماعی دوره راهنمایی.

۱ - عوامل مربوط به برنامه کتاب تعلیمات اجتماعی

از سؤالاتی که در مورد عوامل مربوط به برنامه کتابهای تعلیمات اجتماعی به دو گروه دبیران و کارشناسان و مؤلف کتابهای تعلیمات اجتماعی داده شد، نتایج زیر به دست آمده است.

۱-۱ - در مورد محتوای کتاب تعلیمات اجتماعی کمتر از $\frac{1}{4}$ دبیران نظرخواهی شده است.

۲-۱ - در برنامه‌ریزی و تألیف کتاب، دبیران کمترین همکاری را داشته‌اند.

۳-۱ - ۹۷/۳ درصد دبیران مشارکت خود را در برنامه‌ریزی و تألیف کتابها ضروری دانسته‌اند.

۴-۱ - پیش‌نویس کتاب در یک گروه تجربی به آزمایش گذاشته نشده است.

۵-۱ - دو گروه دبیران، کارشناسان و مؤلفان کتاب نیاز به راهنمای تدریس را در حد زیادی لازم دانسته‌اند.

۶-۱ - (۹۱/۵ درصد) از دبیران اظهار داشته‌اند که تاکنون در کلاسهای آموزش ضمن خدمت شرکت نکرده‌اند.

۷-۱ - به نظر گروهی که در کلاسهای آموزش ضمن خدمت شرکت کرده‌اند، محتوای دوره آموزش ضمن خدمت در حد متوسطی توانسته است در تدریس کتاب تعلیمات اجتماعی به آنها کمک کند.

۸-۱ - بیش از ۵۰ درصد دو گروه دبیران، کارشناسان و مؤلفان کتاب، تشکیل دوره‌های آموزش ضمن خدمت را ضروری دانسته‌اند. همچنین بیشتر افراد پاسخ دهنده، تشکیل دوره آموزش ضمن خدمت را قبل از تألیف کتاب لازم دانسته‌اند.

۹-۱ - برای بررسی تأثیر و ارتباط سابقه خدمت دبیران در پاسخ به سؤالات: مشارکت معلمان در برنامه‌ریزی و تألیف کتاب، نیاز معلمان به کتاب راهنمای تدریس و ضرورت تشکیل کلاس آموزش ضمن خدمت معلمان، از آزمون مجذور کای استفاده شده است که، در

تمامی موارد فوق، کای محاسبه شده معنی دار نبوده است. می‌توان نتیجه گرفت که بین سابقه خدمت معلمان و پاسخ آنها به سوالات بالا هیچگونه ارتباطی وجود ندارد. یعنی پاسخ دبیران به سوالات مربوط به موارد فوق مستقل از سابقه خدمت آنها می‌باشد. به عبارت دیگر دبیران با هر نوع سابقه‌ای:

الف — مشارکت خود را در برنامه‌ریزی و تألیف کتابهای تعلیمات اجتماعی لازم دانسته‌اند.

ب — نیاز خود را به کتاب راهنمای تدریس اعلام داشته‌اند.

ج — تشکیل کلاسهای آموزش ضمن خدمت را ضروری دانسته‌اند.

۲ — عوامل مؤثر در انتخاب و سازماندهی محتوا و حجم کتابهای تعلیمات اجتماعی؛ از سؤالاتی که در مورد عوامل مؤثر در انتخاب و سازماندهی محتوا و حجم کتابهای تعلیمات اجتماعی به دو گروه دبیران و کارشناسان و مؤلف کتاب داده شده، نتایج زیر بدست آمده است.

۱ — ۲ — ارتباط هدف و محتوا

الف — ۸۵/۸ درصد دبیران آگاهی خود را از اهداف آموزش و پرورش دوره راهنمایی اعلام داشته‌اند.

ب — دو گروه معتقدند که هدفهای کلی کتاب تعلیمات اجتماعی در حد متوسط با هدفهای دوره راهنمایی مطابقت دارد.

ج — دو گروه انطباق محتوای کتاب با هدفهای تعلیمات اجتماعی را در حد متوسط دانسته‌اند.

د — به نظر دبیران، عامل ارتباط هدف و محتوا در خدمت‌موسطی در انتخاب و سازماندهی محتوای کتاب تعلیمات اجتماعی رعایت شده است.

۲ — ۲ — انتخاب محتوا بر اساس ساختار رشته درسی.

الف — دبیران، آشنایی دانش‌آموز با روش مطالعه در علوم اجتماعی از طریق محتوای کتاب را در حد متوسط دانسته‌اند. در مقابل کارشناس و مؤلف معتقدند که محتوای کتاب دانش‌آموز را با روش مطالعه در علوم اجتماعی در حد کمی آشنا می‌کند.

ب — دو گروه مفاهیم مطرح شده در کتاب تعلیمات اجتماعی را در حد متوسط منطبق با مفاهیم اساسی در علوم اجتماعی دانسته‌اند.

ج — به نظر دبیران محتوای کتاب در حد متوسط بر اساس ساختار رشته درسی در علوم اجتماعی انتخاب شده است.

۳ — ۲ — اعتبار محتوا:

الف - دو گروه معتقدند که محتوای کتاب، حد کمی از آخرین پیشرفت‌های علمی در زمینه علوم اجتماعی را در خود دارد.

ب - ۷۲/۱ درصد از دبیران معتقدند که در کتاب مطالب غیر علمی وجود ندارد، در مقابل ۳ نفر از ۵ نفر کارشناس و مؤلف نظر دبیران را تأیید کرده‌اند.

ج - به نظر دبیران، در تألیف کتاب ملاک اعتبار محتوا در حد مطلوبی رعایت نشده است.

۴ - ۲ - ارتباط روش و محتوا:

الف - دبیران معتقدند که روش یا روش‌های تدریس خاصی در حد متوسط برای تدریس محتوا در نظر گرفته شده است. در مقابل کارشناسان و مؤلف کتاب معتقدند که روش‌های تدریس خاص در حد کمی برای تدریس محتوا در هنگام تألیف در نظر گرفته شده است.

ب - به نظر دبیران عامل ارتباط روش و محتوا در حد متوسط در تألیف کتاب تعلیمات اجتماعی رعایت شده است.

۵ - ۲ - ملاک علاقه:

الف - به نظر دو گروه محتوای کتاب در حد متوسط برای دانش‌آموز از گسیرایی و جذابیت برخوردار بوده است.

ب - به نظر دبیران ملاک علاقه در حد متوسط در تألیف کتاب رعایت شده است.

۶ - ۲ - قابل اهمیت بودن محتوا

الف - دو گروه، محتوای کتاب را در حد متوسط برای دانش‌آموز قابل فهم دانسته‌اند.
ب - دو گروه محتوای کتاب را در حد متوسط هماهنگ با یادگیریهای قبلی دانش‌آموز دانسته‌اند.

ج - دبیران محتوای کتاب را در حد کمی برای دو گروه دانش‌آموز شهری و روستایی مفید دانسته‌اند، در مقابل کارشناسان و مؤلف کتاب محتوای کتاب را در حد زیاد برای دو گروه دانش‌آموز شهری و روستایی مفید دانسته‌اند.

د - به نظر دبیران ملاک قابل اهمیت بودن محتوا، در تألیف کتاب در حد متوسط رعایت شده است.

۷ - ۲ - پایه‌ای برای آموزش مداوم بودن محتوا

الف - به نظر دبیران محتوای کتاب در حد متوسط با تکیه بر فعال بودن دانش‌آموز در جریان یادگیری تنظیم شده است. در مقابل به نظر کارشناسان و مؤلف کتاب محتوا در حد کمی با تکیه بر فعال بودن دانش‌آموز در جریان یادگیری تنظیم شده است.

ب - به نظر دبیران محتوای کتاب در حد متوسط توانسته است زمینه خودآموزی مداوم

را برای دانش‌آموز فراهم کند. در مقابل به نظر کارشناسان و مؤلف کتاب محتوای کتاب نتوانسته است زمینه خودآموزی مداوم را برای دانش‌آموز فراهم کند.

ج - به نظر دبیران عامل «پایه‌ای برای آموزش مداوم بودن محتوا» در تألیف کتاب در حد متوسطی رعایت شده است.

۸ - ۲ - ارتباط محتوا با مسایل روز جامعه:

الف - دو گروه با بیش از ۸۰ درصد تأیید کرده‌اند که مفاهیم مطرح شده در کتاب با مسائل روز و واقعیتهای اجتماعی آن ارتباط دارد.

ب - به نظر دبیران عامل ارتباط محتوا با مسایل روز جامعه در تألیف کتاب در حد مطلوبی رعایت شده است.

۹ - ۲ - ارتباط محتوا با میراث فرهنگی جامعه:

الف - دو گروه معتقدند که محتوای کتاب توانسته است زمینه درک و تجزیه و تحلیل مسائل و موقعیتهای اجتماعی جامعه را در دانش‌آموز در حد متوسط پرورش دهد.

ب - دو گروه معتقدند که درک و تجزیه و تحلیل مسائل و موقعیتهای اجتماعی، توانسته است زمینه پیدایش افکار و نظریات تازه را تا حد متوسط در نزد دانش‌آموز فراهم کند.

ج - به نظر ۷۵ درصد از دبیران در تألیف کتاب، ارتباط محتوا با میراث فرهنگی جامعه رعایت شده است.

۱۰ - ۲ - ارتباط محتوا با پرورش نگرش اجتماعی:

الف - دبیران تأیید کرده‌اند که محتوای کتاب موجبات همکاری بین دانش‌آموزان را فراهم نمی‌سازد. در مقابل کارشناسان و مؤلف کتاب معتقدند که محتوای کتاب در حد متوسط توانسته است موجبات همکاری بین دانش‌آموزان را فراهم سازد.

ب - به نظر دبیران در تألیف کتاب در حد مطلوبی به پرورش نگرش اجتماعی توجه نشده است.

۱۱ - ۲ - ارتباط محتوا با فرصتهای مناسب برای فعالیتهای چندگانه یادگیری:

الف - دبیران تأیید کرده‌اند که سوالات آخر هر فصل در حد زیادی تأکید بر یادگیری بهتر مطالب آن فصل توسط دانش‌آموز را دارند.

ب - کارشناسان و مؤلف کتاب فراهم آمدن زمینه یادگیری بر مبنای تحقیق و پرورش تفکر از طریق یادگیری سوالات آخر هر فصل برای دانش‌آموزان را، در حد متوسط ارزیابی کرده‌اند.

ج - به نظر دو گروه یادگیری سوالات آخر هر فصل در حد متوسط توانسته است زمینه‌های رشد اتکاء به نفس و استقلال فکری را در دانش‌آموز فراهم کند.

- د- به نظر تقریباً ۶۷ درصد دبیران ارتباط محتوا با فرصتهای مناسب برای فعالیتهای چندگانه یادگیری در تألیف کتاب رعایت شده است.
- ۱۲- ۲- ارتباط محتوا و مواد آموزشی (وسایل کمک آموزشی)
- الف- به نظر دو گروه برای تدریس محتوای کتاب مواد آموزشی (وسایل کمک آموزشی) مناسبی پیشنهاد نشده است.
- ب- به نظر دبیران عامل ارتباط محتوا و مواد آموزشی در تألیف کتاب رعایت نشده است.
- ۱۳- ۲- جمله بندی و طرز بیان محتوا:
- الف- به نظر دبیران جملات کتاب چندان ساده و روشن و فصیح تدوین نشده اند. در مقابل به نظر کارشناسان و مؤلف کتاب، جملات کتاب در حد زیادی ساده و روشن و فصیح تدوین شده اند.
- ب- به نظر دبیران اصول و مفاهیم تا حد زیادی به صورت برجسته و رنگی در کتاب ارائه شده اند.
- ج- به نظر دو گروه تقریباً ۶۰ درصد تصاویر کتاب به درک بهتر مطالب توسط دانش آموز کمک کرده است.
- د- به نظر دبیران عامل جمله بندی و طرز بیان محتوا در تألیف کتاب در حد زیادی رعایت نشده است.
- ۱۴- ۲- ارتباط محتوا و روش ارزشیابی:
- الف- دو گروه تأیید کرده اند که در کتاب روش یا روشهای ارزشیابی خاصی پیشنهاد نشده است.
- ب- به نظر دبیران در تألیف کتاب ارتباط روش ارزشیابی و محتوا در نظر گرفته نشده است.
- ۱۵- ۲- مداومت یا ارتباط عمودی در تنظیم محتوا:
- الف- دبیران تأیید کرده اند که عنوانهای فرعی هر فصل تا حد زیادی با عنوان اصلی فصل مطابقت دارد.
- ب- دو گروه محتوای ارائه شده در عنوان فرعی را تا حد زیادی با خود عنوان هماهنگ دانسته اند.
- ج- به نظر دبیران ارتباط عمودی در تنظیم محتوای کتاب تا حد زیادی رعایت شده است.
- ۱۶- ۲- اصل فزاینده‌گی در تنظیم محتوا:

الف - به نظر دبیران اصل فزاینده‌گی تا حد زیادی در تنظیم محتوای هر یک از کتابها رعایت شده است.

ب - دبیران در حد زیاد و کارشناسان و مؤلف در حد متوسط، تکرار مفاهیم و اصول در کتابهای تعلیمات اجتماعی را در جهت بالا بردن اطلاعات و افزایش یادگیری دانش‌آموزان از آن مفاهیم و اصول دانسته‌اند.

ج - به نظر دبیران اصل فزاینده‌گی در تنظیم محتوای سه کتاب تا حد زیادی رعایت شده است.

۱۷ - ۲ - اصل وحدت در تنظیم محتوا (۱):

الف - به نظر دبیران میان مطالب کتاب تعلیمات اجتماعی و سایر کتابهای همان سال در حد متوسط ارتباط مناسب که موجب وحدت نظر دانش‌آموز شود وجود داشته است. در مقابل کارشناسان و مؤلف کتاب تأیید کرده‌اند عامل فوق در تألیف رعایت نشده است.

ب - به نظر دبیران اصل وحدت در تنظیم محتوا در حد متوسطی در تألیف کتاب رعایت شده است.

۱۸ - ۲ - تناسب ساعات درسی و حجم محتوا:

الف - $7/73$ درصد دبیران تأیید کرده‌اند که کتاب را در ساعاتی که برای تدریس آن در نظر گرفته شده است تمام می‌کنند. در مقابل ۲ نفر از ۵ نفر کارشناس و مؤلف معتقدند که تناسب بین ساعات درسی و محتوا رعایت شده است.

ب - یکی از مشکلات اجرایی و مهم دبیران در تدریس هر یک از کتابها کم بودن زمان آموزش است.

ج - به نظر می‌رسد تناسبی بجا بین ساعات درسی و حجم محتوای کتاب در نظر گرفته نشده است. برای بررسی دقیقتر در این مورد انجام تحقیق دیگری بی‌مناسبت نخواهد بود.

۱۹ - ۲ - ارتباط محتوا با شرایط و ویژگیهای محیط کلاسها:

الف - تمام گروه کارشناس و مؤلف معتقدند که در تألیف محتوای کتاب شرایط و ویژگیهای محیط کلاسها در حد کمی مورد توجه قرار گرفته است. در مقابل $4/91$ درصد از دبیران تأیید کرده‌اند که در مدرسه آنها مواد آموزشی مناسب جهت تدریس و یادگیری محتوای کتاب وجود ندارد. به عبارت دیگر در برنامه‌ریزی درس تعلیمات اجتماعی شرایط و ویژگیهای محیط کلاسهای درس در نظر گرفته نشده است.

۲۰ - ۲ - در برنامه‌ریزی و تألیف کتاب تعلیمات اجتماعی هماهنگی لازم با برنامه تربیت معلم بوجود نیامده است.

۲۱ - ۲ - در مواردی که برای بررسی ارتباط بین رشته تحصیلی دبیران و پاسخ آنان به

سؤالات از آزمون مجذور^(۱) گای استفاده شده است. گای محاسبه شده معنی دار نبوده است. همچنین در همان موارد برای بررسی ارتباط بین جنسیت دبیران و پاسخ آنان به سؤالات از آزمون مجذور گای استفاده شده است که گای محاسبه شده معنی دار نبوده است. یعنی بین رشته تحصیلی دبیران و نوع پاسخ آنان به سؤالات و بین جنسیت دبیران و پاسخ آنان به سؤالات ارتباط وجود نداشته است.

۳ - مشکلات اجرایی دبیران در تدریس سه کتاب تعلیمات اجتماعی و ضرورت گنجاندن و تغییر هر یک از مباحث سه کتاب:

الف - مشکلات اجرایی دبیران در تدریس سه کتاب تعلیمات اجتماعی عبارتند از:
۱ - کم بودن زمان آموزش در سه کتاب.

۲ - زیاد بودن تعداد دانش‌آموزان در هر کلاس در زمان تدریس سه کتاب.

۳ - کم بودن اطلاعات قبلی دانش‌آموزان در یادگیری مطالب سه کتاب.

۴ - نداشتن راهنمای تدریس کتاب تعلیمات اجتماعی برای تدریس بهتر سه کتاب.

۵ - قابل فهم نبودن محتوای بحث سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در کتاب

سال اول و مباحث معلم اقتصاد و مکتب اقتصادی و نظام شورایی در جمهوری اسلامی ایران در کتاب سال دوم و بحث رابطه ملت و حکومت در کتاب سال سوم.

۶ - زیاد بودن حجم محتوای بحث نهادهای انقلاب اسلامی در کتاب سال اول و بحث

معلم اقتصاد و مکتب اقتصادی در کتاب سال دوم و بحث رابطه ملت و حکومت در کتاب سال سوم.

۷ - نداشتن وسایل کمک آموزشی برای تدریس بحث ویژگیهای رسمی کشور مادر

کتاب سال اول و بحث لزوم حکومت در کتاب سال سوم.

۸ - عدم علاقه دانش‌آموزان به یادگیری محتوای مباحث آشنایی با بعضی از اصول

قضایی قانون اساسی و شورای عالی قضایی کتاب سال سوم.

ب - ضرورت گنجاندن مباحث و اصلاح و تغییر هر یک از آنها در کتابهای تعلیمات

اجتماعی.

۱ - دبیران، گنجاندن بحث سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران را در کتاب سال

اول ضروری ندانسته‌اند.

۲ - دبیران، اصلاح و تغییر بحث سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران را در کتاب

سال اول و مباحث معلم اقتصاد و مکتب اقتصادی و نظام شورایی در جمهوری اسلامی ایران و بانک و بانکها پس از پیروزی انقلاب اسلامی در کتاب سال دوم و همچنین بحث رابطه ملت و

حکومت را در کتاب سال سوم لازم دانسته‌اند.

پیشنهادها:

با توجه به نقش و اهمیتی که برنامه‌ریزی درسی در دهه‌های اخیر در پیشرفت کیفیت آموزشی بسیاری از نظامهای آموزشی جهان داشته است و بر اساس اهمیتی که کتاب درسی در نظام آموزش و پرورش کشور دارد. برای پرهیز از نارسایی‌ها و مشکلات فراوانی که در برنامه‌ریزی درسی خصوصاً انتخاب و سازماندهی محتوای کتابهای درسی وجود دارد، بر اساس اهم نتایج بدست آمده از این تحقیق، موارد زیر به عنوان پیشنهاد ارائه می‌شود:

۱ - عوامل مربوط به برنامه کتاب تعلیمات اجتماعی:

۱-۱ - از دبیران درس تعلیمات اجتماعی به منظور شناخت انتظارات آنها برای یک برنامه درسی دقیق و مطلوب نظرخواهی به عمل آید.

۱-۲ - دبیران به طور مستمر و فعال در گروه برنامه‌ریزی درسی تعلیمات اجتماعی مشارکت داشته و همکاری لازم را در تألیف و برنامه‌ریزی داشته باشند.

۱-۳ - محتوای برنامه درسی پس از تهیه پیش نویس و بازنگری آن در یک گروه تجربی به آزمایش گذاشته شود.

۱-۴ - همزمان با تألیف کتاب راهنمای تدریس برای معلمان برای تدریس بهتر، از طرف گروه برنامه‌ریزی و مؤلف، کتاب تألیف شده در اختیار دبیران تعلیمات اجتماعی قرار داده شود.

۱-۵ - برای تدریس بهتر و آگاهی بیشتر دبیران از محتوای کتاب تألیف شده، کلاسهای آموزش ضمن خدمت هماهنگ با برنامه و محتوای کتاب، قبل از تألیف نهایی آن تشکیل شود.

۱-۶ - در برنامه‌ریزی و تألیف کتاب تعلیمات اجتماعی ضرورت دارد هماهنگی لازم با برنامه تربیت معلم (دوره تربیت معلم دوساله علوم اجتماعی) صورت پذیرد.

۲ - عوامل مربوط به عوامل مؤثر در انتخاب و سازماندهی محتوای کتاب تعلیمات اجتماعی

گروه برنامه‌ریزی درسی و مؤلف کتاب هنگام انتخاب و سازماندهی محتوای کتاب تعلیمات اجتماعی علاوه بر مواردی که در انتخاب و سازماندهی محتوا رعایت شده بود موارد زیر در تألیف و تدوین مورد توجه قرار نگرفته‌اند، لذا پیشنهاد می‌شود که این موارد در انتخاب و سازماندهی محتوا رعایت شوند.

۱-۲ - قبل از تألیف کتاب جدول هدف و محتوا تنظیم شود.

۲-۲ - محتوای کتاب به گونه‌ای انتخاب و تنظیم شود که دانش‌آموز را با روش مطالعه

در علوم اجتماعی آشنا کند.

- ۳ - ۲ - در انتخاب مفاهیم کتاب ضرورت دارد از آخرین پیشرفتهای علمی در زمینه علوم اجتماعی استفاده شود.
- ۴ - ۲ - در انتخاب و سازماندهی محتوای کتاب ضرورت دارد عامل ارتباط روش و محتوا در تألیف رعایت شود. یعنی در تألیف کتاب به روش ارائه محتوا از طرف معلمان توجه شود.
- ۵ - ۲ - محتوای کتاب به گونه‌ای انتخاب و سازماندهی شود که برای دو گروه دانش‌آموز شهری و روستایی مفید باشد.
- ۶ - ۲ - در انتخاب محتوا و سازماندهی آن باید به فعالیت دانش‌آموز در جریان یادگیری توجه شود. یعنی محتوا به گونه‌ای انتخاب و سازماندهی شود که دانش‌آموز در جریان یادگیری فعال، و معلم به عنوان راهنمای یادگیری او باشد.
- ۷ - ۲ - محتوای کتاب به گونه‌ای انتخاب و تألیف شود که نگرش اجتماعی مطلوب را در دانش‌آموزان پرورش دهد.
- ۸ - ۲ - در تألیف محتوای کتاب باید مواد آموزشی (وسایل کمک آموزشی) مناسب برای تدریس بهتر محتوای کتاب از طرف مؤلف پیشنهاد شود. مدارس نیز مواد آموزشی مناسب پیشنهاد شده را فراهم کنند.
- ۹ - ۲ - در تألیف کتاب باید از جملات ساده و خالی از پیچیدگی غیر لازم استفاده شود و اصول و مفاهیم به منظور جلب توجه و دقت دانش‌آموز به صورت برجسته و رنگی بیان شوند. از تصاویر نیز به عنوان عاملی جهت درک بهتر مطالب توسط دانش‌آموز و تسجید سازمان‌یادگیری‌های وی استفاده شود.
- ۱۰ - ۲ - در هنگام تألیف کتاب، نظام ارزشیابی یادگیری‌های دانش‌آموزان در جهت تحقق هدفهای درسی به دبیران پیشنهاد شود.
- ۱۱ - ۲ - در برنامه‌ریزی و تألیف کتاب باید شرایط و ویژگیهای محیط کلاسها (فضا، تعداد دانش‌آموز و امکانات آموزشی) در نظر گرفته شود.
- ۱۲ - ۲ - در تألیف محتوای کتاب تعلیمات اجتماعی ضرورت دارد هماهنگی لازم بین کتاب تعلیمات اجتماعی و دیگر کتابهای همان سال در برنامه‌ریزی و تألیف در جهت تحقق هدفهای دورهٔ راهنمایی تحصیلی به منظور ایجاد و توسعه اشتراک فکر و وحدت نظر دانش‌آموز صورت پذیرد.
- ۱۳ - ۲ - در تألیف محتوای کتاب ضمن رعایت عوامل فوق ضرورت دارد تناسب معقولی بین حجم محتوا و ساعات درسی در نظر گرفته شود.
- ۳ - عوامل مربوط به مشکلات اجرایی تدریس دبیران:

گروه برنامه‌ریزی درسی و مؤلف کتاب برای رفع مشکلات اجرایی تدریس دبیران ضرورت دارد، عوامل زیر را علاوه بر موارد بند الف و ب در انتخاب و سازماندهی محتوای کتاب تعلیمات اجتماعی رعایت کنند.

۱-۳- بعضی از مباحث سه کتاب تعلیمات اجتماعی قابل فهم برای دانش‌آموز نبود. یکی از دلایل قابل فهم نبودن محتوا، عدم تناسب محتوا با اطلاعات قبلی دانش‌آموزان می‌باشد. چون در تمام مباحث سه کتاب کم بودن اطلاعات قبلی دانش‌آموزان یکی از مشکلات تدریس دبیران می‌باشد، ضرورت دارد محتوای کتاب با توجه به اطلاعات قبلی دانش‌آموزان انتخاب و سازماندهی شود.

۲-۳- مباحث آشنایی با بعضی از اصول قضایی قانون اساسی و شورای عالی قضایی کتاب سوم به سبب عدم علاقه دانش‌آموزان به یادگیری آنها مشکلاتی را در تدریس دبیران به وجود آورده است. ضرورت دارد در تألیف مجدد این مباحث به علاقه دانش‌آموزان به یادگیری مباحث فوق توجه و محتوا به گونه‌ای تألیف شود که انگیزش لازم را در یادگیری به وجود آورد.

۳-۳- بحث سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران به علت ضروری نبودن آن به نظر دبیران دو کتاب، حذف شود.

۴-۳- مباحث «معلم اقتصاد»، «مکتب اقتصادی» و «نظام شورایی در جمهوری اسلامی ایران» و «بانک و بانکها پس از پیروزی انقلاب اسلامی» در کتاب سال دوم و بحث «رابطه ملت و حکومت» در کتاب سوم اصلاح شود و مجدداً تألیف شوند.

۴- در موارد زیادی بین نظر دبیران و کارشناسان و مؤلفان کتاب اختلاف نظر وجود داشته است، برای بررسی دقیق‌تر انجام تحقیق دیگری را پیشنهاد می‌کنم.

پرتال جامع علوم انسانی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

زیرنویسها:

(۱) فزاینندگی Sequence

• فزاینندگی عبارت است از گسترش تجارب و رشد یادگیرنده از نظر وسعت و عمق مفاهیم محتوا، یا عبارت است از تأکید بر اهمیت تنظیم هر تجربه یادگیری بر روی تجربه قبلی به طوری که مواد و مطالب تجربه بعدی از نظر عمق و وسعت بیشتر از تجربه قبلی باشد.

(۱) وحدت Integration

اصطلاح وحدت بر ارتباط افقی محتوای کتب و تجارب یادگیری مربوط می‌شود که به دانش‌آموز در بدست آوردن وحدت نظر و رفتار در رابطه با عناصری که با آنها سروکار دارد، بطور روزافزونی کمک کند.

فهرست منابع و مآخذ

- ۱- اسفندیاری، مهتاش - ارزشیابی تدریجی در تهیه و تنظیم برنامه‌های علوم تجربی مرکز تحقیق تربیتی.
- ۲- امین‌فر، مرتضی - برنامه‌ریزی درسی جزوه شماره ۲۴ دفتر همکاری حوزه و دانشگاه.
- ۳- اسپادک، برنارد - آموزش در دوران کودکی ترجمه محمدحسین نظری نژاد آستان قدس رضوی، بهمن ۱۳۶۶.
- ۴- اسراری، علینقی - برنامه‌ریزی آموزش متوسطه جزوه منتشر نشده، دانشگاه تربیت معلم.
- ۵- اداره کل مطالعات و برنامه‌ها، «برنامه تفصیلی دوره سه ساله راهنمایی تحصیلی» تیر ماه ۱۳۴۶.
- ۶- اداره کل مطالعات و برنامه‌ها، طرح جدید آموزش و پرورش کشور شهریور ۱۳۴۴.
- ۷- اداره کل مطالعات و برنامه‌ها، «اطلاع از نظر دبیران تاریخ و جغرافیا و تعلیمات اجتماعی درباره کیفیت آموزش این دروس تحقیق» ۱۳۴۱.
- ۸- بروئر، جروم «ساختها در یادگیری» ترجمه مرتضی خلخالی، منتشر نشده.
- ۹- پروند - محمد حسن - مقدمات برنامه‌ریزی آموزشی انتشارات مولف سال ۱۳۵۶
- ۱۰- تایلر، رالف، اصول اساسی برنامه‌ریزی درسی ترجمه ابراهیم کلیمی، تهران، مرکز تحقیقات و برنامه‌ریزی درسی.
- ۱۱- تقی‌پور، ظهیر برنامه‌ریزی درسی، پلی کپی دانشکده مکاتبه‌ای سابق، ۱۳۵۵.
- ۱۲- خلود، حسین ارزشیابی برنامه‌های آموزشی مجله مدیریت امروز، مرکز مدیریت دولتی، دوره ششم، شماره‌های اول و دوم.
- ۱۳- خلخالی، مرتضی «مفاهیم برنامه» منتشر نشده.
- ۱۴- خلخالی، مرتضی «برنامه‌ریزی و طراحی» ترجمه و تألیف، منتشر نشده.
- ۱۵- دانشفر، حسین «تجزیه و تحلیل علوم زیستی دوره متوسطه» پایان‌نامه، دانشکده علوم تربیتی دانشگاه تهران، ۱۳۵۷.
- ۱۶- رضوی، مسعود «اصول علمی برنامه‌های تحصیلی و تربیتی» تهران انتشارات ایران مک گروهیل.
- ۱۷- بیلر، رابرت «کاربرد روانشناسی در آموزش» ترجمه دکتر پروین کدیور، مرکز نشر دانشگاهی.
- ۱۸- رهنما، مجید و دیگران «ابزارهای آموزشی» رادیو و تلویزیون ملی ایران سابق، ۱۳۵۵.
- ۱۹- رفیع‌پور، فرامرز «کنند کاواها و پنداشته‌ها» تهران، شرکت سهامی انتشار، ۱۳۶۰.
- ۲۰- رحیمی، مرتضی و دیگران «اصول تهیه و تنظیم مواد درسی» پلی کپی دانشگاه سپاهیان انقلاب سابق، ۱۳۵۶.
- ۲۱- زند یارسا، علی حسن و دیگران «ارزشیابی از محتوای کتب درسی مقاطع تحصیلی» دفتر تحقیقات و برنامه‌ریزی درسی، ۱۳۵۶.
- ۲۲- سیلرو الکساندر «برنامه‌ریزی درسی برای مدارس» نشریه ۱۵۹، ترجمه و تلخیص مرتضی خلخالی، دفتر تحقیقات و برنامه‌ریزی درسی.

- ۲۳ - سیدی، میر بهرام «بررسی تحلیلی کتاب ریاضیات سال سوم راهنمایی» پایان نامه دانشکده علوم تربیتی دانشگاه تهران، ۱۳۶۲.
- ۲۴ - سینکلر، رابرت «درباره معنای برنامه درسی» ترجمه داریوش دهقان، پلی‌کپی دانشگاه تربیت معلم.
- ۲۵ - سیف، علی اکبر «اندازه‌گیری و ارزشیابی پیشرفت تحصیلی» تهران، انتشارات آگاه، ۱۳۶۴.
- ۲۶ - شریعتمداری، علی «جامعه و تعلیم و تربیت» تهران، امیرکبیر، ۱۳۶۵.
- ۲۷ - شریعتمداری، علی «چند مبحث اساسی در برنامه‌ریزی درسی» سازمان مطالعه و تدوین علوم انسانی دانشگاهها، آبان ۱۳۶۶.
- ۲۸ - شعاری نژاد، علی‌اکبر «فرهنگ علوم رفتاری» انتشارات امیرکبیر، ۱۳۶۵.
- ۲۹ - شیولسون، ریچارد «استدلال آماری در علوم رفتاری» (جلد دوم، استنباط آماری) ترجمه دکتر علیرضا کیامنش، تهران، جهاد دانشگاهی، ۱۳۶۷.
- ۳۰ - صفوی، امان‌الله «تعلیم و تربیت جهانی در قرن بیستم» تهران، رشد، سال ۱۳۶۶.
- ۳۱ - طبری، گیتا «بررسی مقایسه‌ای دانستی‌های اجتماعی دانش‌آموزان دوره ابتدایی در سه گروه» دفتر مطالعات.
- ۳۲ - فرودیان، فرج‌اله «شناخت مسائل و مشکلات اداری آموزشی دوره راهنمایی تحصیلی آموزش و پرورش شهرستان سبزوار، تحقیق چاپ نشده.
- ۳۳ - فیوضات، یحیی «مبانی برنامه‌ریزی آموزشی دانشگاه سپاهیان انقلاب سابق، ۱۳۵۶.
- ۳۴ - فرشاد، مهدی «نگرش سیستمی» تهران، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۶۲.
- ۳۵ - قورچیان، نادرقلی «مراحل نگارش متون درسی و برنامه‌ریزی آموزشی، پلی‌کپی ۱۳۵۹.
- ۳۶ - کیامنش، علیرضا «روشهای تحقیق در علوم تربیتی» پلی‌کپی، دانشگاه تربیت معلم.
- ۳۷ - «کتابهای درسی تعلیمات اجتماعی سال اول تا سوم راهنمایی» وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۶۷.
- ۳۸ - کوزم، فیلیپ «برنامه‌ریزی آموزشی چیست؟ ترجمه محمدبرهان منش، دانشگاه تهران، ۱۳۵۶.
- ۳۹ - لوی، الف «برنامه‌ریزی درسی مدارس» ترجمه فریده مشایخ، تهران انتشارات دفتر کمک آموزشی، ۱۳۶۲.
- ۴۰ - مجیدی، موسی «تاریخچه مختصر کتابهای درسی و سیر تطور آن در ایران از دارالفنون تا به امروز» فصلنامه تعلیم و تربیت، شماره ۴، ۱۳۶۴.
- ۴۱ - مرکز تحقیقات و برنامه‌ریزی درسی، بررسی مسائل و مشکلات مربوط به اجرای برنامه‌های جدید دوره راهنمایی تحصیلی تحقیق ۵۱، ۱۳۵۰.
- ۴۲ - ماهنامه آموزش و پرورش، شماره ۴، خرداد ۱۳۴۲.
- ۴۳ - نییکلس، ادری وهاوارد «راهنمای علمی برنامه‌ریزی درسی» ترجمه داریوش دهقان، تهران انتشارات قدیانی.
- ۴۴ - نصفی، مرتضی «اصول و روشهای آمار (جلد اول)، مؤسسه روانشناسی دانشگاه تهران، سال ۱۳۴۹.
- ۴۵ - نادری، عزت‌اله و نراقی، مریم «روشهای تحقیق در علوم انسانی با تأکید بر علوم تربیتی» انتشارات بدر، ۱۳۶۴.
- ۴۶ - وایزبروگ، هربرت، ف «درآمدی به تحقیق پیمایشی و تحلیل داده‌ها» ترجمه عابدی، مرکز نشر

دانشگاهی، ۱۳۶۲

۴۷- وزیر کاشانی، ناهید «ارزنیایی آموزش تعلیمات اجتماعی در سال سوم راهنمایی» پایان نامه دانشکده علوم تربیتی تهران، ۱۳۵۶

48- De Hart Hurd Paul (1975) Toward Theory of Science Education Consistent With modern Science.

49- Gow, D.(1976).Designed, Development of Curriculum Materials. University Center for International Studies. University of Pittsburgh.

شوریه‌شگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی